

**ALEKSANDR MAKEDONSKIY, SALAVKIYLAR VA YUNON BAQTRIYA
DAVLATIDA IJTIMOY – MADANIY ALOQALAR****Davronov Ziyot Davronovich.***F.f.d., professor.***Salimov Baxriddin Lutfullaevich.***TDTr.U dotsenti.***Axmadov Sherali Yusuf o‘g‘li.***TDTr.U talabasi.*

Annotatsiya: Aleksandr Makedonskiy, Salavkiylar va Grek Baqtriya davlati hukmronligi davrida Gresiyadan uzoqda, O‘rta Osiyo, Eron va boshqa o‘lkalar aholisining faol ishtirokida Sharqiy Ellinizm falsafasi tarqala boshlagan O‘sha paytlarda mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy va madaniy aloqalar O‘rta Osiyoda falsafiy taraqqiyotiga ta‘sir ko‘rsatgan.

Kalit so‘zlar: Aleksandr Makedonskiy, Salavkiylar va Grek Baqtriya davlati.

Abstract: During the reign of Alexander the Great, the Seleucids and the Greek state of Bactria, Eastern Hellenistic philosophy began to spread far from Greece, with the active participation of the people of Central Asia, Iran and other countries. influenced.

Key words: Alexander the Great, Seleucids and the Greek state of Bactria.

O‘rta Osiyoda Iskandar Zulqarnayn (Aleksandr Makedonskiy) nomi keng tarqalgan. Eradan oldingi IX-III asrlarda O‘rta Osiyoda bosqinchilik tufayli turli o‘zgarishlarga sababchi bo‘lgan bu podshoh mazkur o‘lkaning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy faoliyatiga qattiq ta‘sir qilgan. O‘sha vaqtlarda So‘g‘diyona deb atalgan vohada davlat tuzilishi xalqning turmush tarzi, ma‘naviy, falsafiy jihatlari o‘ziga xos mazmunga ega bo‘lgan. Tarixiy davrlarni o‘zida mujassamlashtirgan Aleksandr Makedonskiy tarixi haqidagi (Kvint Kurs Ruf) asar ko‘pgina ma‘lumotlarni beradiki, bu ma‘lumotlar o‘sha davrning falsafasini o‘rganishga yordam beradi. Unda Amu va Sirdaryo oralig‘idagi tarixiy voqealar tafsiloti mukammal ifodalangan. Mutaxassislarning fikricha bu asar hatto Aleksandr Makedonskiy bilan birga bo‘lib, uning haqida asar yozgan Plutarxning “Aleksandr” romanidan ham ustun turadi. Asarning VII kitobida va VIII kitobning bir qismida O‘rta Osiyodagi bo‘lib o‘tgan voqealar o‘z aksini topgan. Asarda O‘rta Osiyoda yashagan skiflar haqida keng ma‘lumot berilgan. Asarda Skif xalqining, ya‘ni ajdodlarimizning matonatli, mehnatkash va kuchli iroda egasi bo‘lganligi tasvirlangan. Haroratning balandiligi cho‘l va biyobonlarning

ko‘pligi og‘ir mehnat natijasida kun kechirishdan dalolat edi. Iskandar Amudaryodan o‘tganini to‘rtinchi kunida Maroqandga yetib keladi. Maroqand (Samarqand)ning devorlari baland va mustahkam bo‘lgan. Uning ichidagi qal‘a ikkinchi devor bilan o‘ralgan. Aleksandr u yerda katta qo‘shinini qoldirib, o‘zi yaqin oradagi qishloqlarni yoqib tashlay boshlagan.

Bu yerlardan ma‘lumki Iskandar O‘rta Osiyoda o‘ta shafqatsizlik va talon tarojlikni avjiga chiqargan. Qishloqlarni Kul tepaga aylantirgan. Shaharlarni vayron qilgan. Buning natijasida mahalliy aholi turli yo‘llar bilan podshohga qarshi chiqib vatanparvarlik tuyg‘ularini namoyish qilganlar. Uzoq o‘tmishimizda yashagan ajdodlarimizning ko‘pchiligi qirib tashlangan. Odamlar qul qilinib haydab ketilgan. Minglab kishilar ayovsiz qirib tashlangan. Son-sanoqsiz ayollar o‘z yaqin kishilaridan ajralgan. Hatto tirik bolalar itlarni oldiga tashlangan. Mahalliy aholi Spitamen boshchiligida Aleksandrga katta talofotlar yetkazgan. Vatanparvarlik namunalari namoyish etilgan.

Iskandar tomonidan O‘rta Osiyoda bir nechta shaharlar qurilgan. Ularning ba‘zilari Iskandarsoy, Iskandarko‘l, Iskandar qal‘a, Iskandar minora, Iskandar shahar nomlari bilan atalgan. Mahalliy aholini shijoati tufayli Iskandar aynan shu hududda yaralanadi. Yaqin sarkardalaridan ajraladi. O‘zi esa orom olib yashayolmaydi. Bunday lavhalar shundan dalolat beradiki, O‘rta Osiyo xalqlari o‘sha vaqtlarda ham dunyoni dushmandan saqlay oladigan, sotqinlikni bilmaydigan, o‘z yurtini himoya qiladigan, o‘zaro mehr-oqibatga ega bo‘lgan falsafani qurol qilib olganlar. Ko‘p joylarda katta talofot ko‘rmagan Iskandar Maroqand yerlarida misli ko‘rilmagan qiyinchiliklarga duch keladi. Chunki, ajdodlarimiz adolat va tinchlik uchun kurashganlar. O‘zlarining ruhiy kechinmalariga ega bo‘lgan Skif elchilari, mardonavorligi bilan podshoh savol-javoblariga qat‘iy va jiddiy yondoshganlar. Bu esa o‘sha vaqtdayoq xalqimiz o‘rtasida donishmandlar, fozillar, aqli raso kishilar bo‘lganligidan dalolat beradi. Zikr etilgan asardan ma‘lum bo‘ladiki, Skiflar boshqa urug‘laridan farq qilib, ularning fikr ifodalashlari qo‘pol emas balki madaniyati ham ustunligidan dalolat beradi. Nutqlari jozibador bo‘lgan. O‘ziga xos adabiyoti bo‘lgan. Aleksandr bilan birga bo‘lgan Aristobul mahalliy xalq aforizm (falsafiy fikr)larini to‘plab Iskandarga o‘qib berganda, uning jahli chiqib, aforizmlarning jozibadorligidan yozilgan daftarni yirtib-yirtib daryoga uloqtirgan ekan.

Skiflar, Iskandar bilan bo‘lgan suhbatlarining birida, unga ko‘plab savollar berib, o‘zlarini fikrlarini ham oshkor qilganlar: biz senga xizmat qilishni xohlamaymiz, egilishni ravo ko‘rmaymiz, bizga xo‘kiz, omoch, qilich, yoy va qozon tovoq bo‘lsa bas. Barcha narsalarni do‘stlarimiz bilan baham ko‘ramiz. Birgalikda dushmanga qarshi kurashamiz. Yer haydaymiz, hosil olamiz. Tovoqda do‘stlar bilan vino ichamiz. Yoyda dushmanni qiramiz. qilichda yaqindagisini. Shuning uchun ham Suriya,Eron va Indiya shohlarini

yengib kelganmiz, deb aytadilar. Bu fikrlar shundan dalolat beradiki o‘tmishdagi ajdodlarimiz mehnatsevar, ahil, qo‘rqmas va botir, mehribon bo‘lganlar. Olam voqealarni xolisona baholay olganlar. Berilgan savollar ichida «Nega bizning yerimizga oyoq bosding? Sen kim, qaerdan kelding? Nega tinchligimizni buzding?» deb bergan savollari haqiqiy falsafiy xarakterdagi savollar bo‘lgan. Bu savollar, bir qo‘lida Yevropani, ikkinchi qo‘lida Osiyoni ko‘tarib turgan Aleksandrni shoshirib qo‘yadi. Bu Skiflarning dovyurak, qo‘rqmas, qat’iy fikrli bo‘lganligidan dalolatdir. Skif dushmanlari bilan bo‘lgan munozara maqto‘v va xushomadlardan holi bo‘lib, o‘rtada keskin qarama-qarshilik, shiddatli so‘z o‘yini bo‘lganligini ifodalaydi. Skiflar o‘zlarining ma‘naviy jihatdan baquvvat va ustun ekanliklarini ko‘rsatadilar. Kers asarida shunday fikrlar bor – «Sen bu yerga qaroqchilarni tutgani kelganman, deb maqtanasan, o‘zing talon-taroj bilan shug‘ullanyapsan-ku? Senga bu boyliklarning nima keragi bor. Bizga o‘zga yurtlarning hokimlari kerak emas». Bu fikrlar ham o‘sha vaqtdagi xalqlarning o‘tkir falsafasidan dalolat beradi.

Selevkiylar va Grek Baqtriya davlati hukmronligi davrida Gresiyadan uzoqda, O‘rta Osiyo, Eron va boshqa o‘lkalar aholisining faol ishtirokida Sharqiy Ellinizm falsafasi tarqala boshlagan. (Eleylar falsafasi oldingi mavzuda yoritilgan edi). Bu falsafa vaqtida grek falsafasi taraqqiyotiga ham o‘z hissasini qo‘shgan edi. O‘z navbatida Baqtriya hukmronligi davrida Zardushtiylik ham Baqtriya davlati diniy falsafasini rivojlanishiga ta’sir qilgan. O‘sha paytlarda mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy va madaniy aloqalar O‘rta Osiyoda falsafiy taraqqiyotiga ta’sir ko‘rsatgan. O‘rta Osiyoga eramizdan avvalgi birinchi ming yillik o‘rtalarida O‘rta Osiyo va Eronga Suriyadan oromiy yozuvi kirib kelgan edi va bu yozuv Xorazm, So‘g‘d boshqa mahalliy yozuvlarning vujudga kelishiga asos bo‘lgan. Bir vaqtning o‘zida So‘g‘d yozuvi ta’siri bilan paydo bo‘lgan uyg‘ur yozuvi Mo‘g‘ul va Manjur yozuvlarining shakllanishiga zamin yaratgan. Bu kabi o‘zgarishlar jamiyatning madaniy, falsafiy hayotini ham o‘zgartiradi. O‘rta Osiyo bilan Gresiya o‘rtasidagi iqtisodiy-madaniy aloqa juda qadim zamonlarda boshlagan. Ellin madaniyati O‘rta Osiyo madaniyatining ravnaq topishiga va O‘rta Osiyo madaniyati Ellin madaniyatining ravnaq topishiga samarali ta’sir ko‘rsatgan. O‘sha vaqtlarda O‘rta Osiyoda grek xudolariga atab ibodatxonalar qurilgan. Zevs bilan zardushtiylarning bosh xudosi Axura Mazda, Appolon bilan Mitra, Afrodita bilan Anaxita bir-biriga yaqinlashib hatto qo‘shilib ketadi.

Grek Baqtriya davlati hukmronligi davrida va O‘rta Osiyo ahmoniylar tomonidan istilo qilingan davrda Eron tillariga kiruvchi lahjalar saqlanib qolib o‘sha zamon falsafasi ana shu tillarda aks ettirilgan. Shu tillar orqali olamni tushunishga intilganlar.

REFERENCES:

1. Зиёд Давронов (2022). БИОЭТИКАНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ ҲАҚИДА. Academic research in educational sciences, TSDI and TMA Conference (1), 82-84.
2. Давронов, З. Д. (1990). Возможность и действительность. Фан.
3. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) САНОАТ, ФАН-ТЕХНИКА ТАРАҚҚИЁТИНИНГ ТАБИАТ, ЖАМИЯТ ВА ИНСОНИЯТ ҲАЁТИ БИЛАН ДИАЛЕКТИК АЛОҚАДОРЛИГИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 351-358.
4. Бахриддин Лутфуллаевич Салимов. (2022) ЖАМИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ТАКОМИЛЛАШУВИДА БОШҚАРУВ ВА ТАРБИЯ САНЪАТИНИНГ ЎРНИ. Academic Research in Educational Sciences. Volume 3, Issue 11, 359-365.
5. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Ижтимоий муносабатларнинг шаклланиши ва барқарорлигини белгиловчи муҳим тамойиллар. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.
6. Salimov Baxriddin Lutfullaevich. Бирдамлик ва ҳамжихатлик – ижтимоий муносабатларнинг келажагидир. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 3(3), March, 2023.